

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційне дослідження

ІВАНОВОЇ ЯННИ ВОЛОДИМИРІВНИ

«АДАПТИВНІСТЬ ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ ЧИННИК

ПАСІОНАРНОСТІ ОСОБИСТОСТІ»

поданого на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.01 – загальна психологія, історія психології

Дисертаційне дослідження Янни Володимирівни присвячене проблемі, актуальність якої спричинена, насамперед, розвитком психологічних знань. Важливість вивчення проблеми адаптивності як психологічного чинника пасіонарності особистості обумовлена вимогами, які пред'являють до особистості стрімкі перетворення, що відбуваються під впливом розвитку та модернізації суспільства, та необхідністю активізації можливостей людини не тільки приймати трансформаційні процеси, котрі відбуваються у суспільстві, а й бути ініціатором цих перетворень. Таке становище не тільки відроджує інтерес до людини як до суб'єкта власного життя, але й актуалізує необхідність дослідження особливостей його індивідуальності, зокрема, індивідуально-психологічних характеристик пасіонарності, що зумовлені адаптивністю.

Відомо, що реакції людини на різноманітні впливи оточуючого середовища, їх сприйняття та оцінка обумовлюється всім комплексом властивостей індивіда, що сформувалися в процесі розвитку і діяльності конкретної особистості в певному середовищі. З цієї точки зору, вивчення індивідуально-психологічних особливостей пасіонарності, що виявляються в характеристиках властивостей, котрі аранжують її прояви є актуальним, оскільки дає можливість розглянути цю особливість як цілісний феномен.

Враховуючи усе вище сказане, тема запропонованого дослідження є надзвичайно цікавою, відповідає актуальним теоретичним і практичним

запитам загальної психології. Дослідження є логічно спланованим та добре структурованим з огляду на багатоплановість об'єкту та предмету. Чітко визначені мета та завдання, що дозволило організувати й провести його на належному науковому рівні, забезпечити надійність та достовірність отриманих результатів.

У першому розділі дисертації автором здійснено ретельний теоретичний аналіз, який свідчить про ґрунтовність наукового пошуку дисертантки. Нею опрацьовано багатоджерельну базу, яку утворили як класичні розробки проблеми, так і новітні теоретико-експериментальні дослідження психологічної науки. Янні Володимирівні вдалося коректно позначити психологічне розуміння пасіонарності як стійкої інтегральної властивості особистості, що виявляється у здатності до перетворення довколишнього світу, створення новизни (змін) через дієве втручання у хід процесів та подій; у схильності до порушення балансу у взаємодії з оточуючим середовищем, як способу утримання стабільності внутрішнього світу (вірність ідеям, задумам, цілям) та прояву аутентичного, концептуального Я (відчуття та реалізація покликання) (стор.44). Здобувач означив адаптивний характер прояву пасіонарності в процесі взаємодії особистості з середовищем (стор. 71) А саме теоретично доведено, що алопластична адаптація є чинником, який впливає на пасіонарність та сприяє перетворенню середовища (зміни умов існування); ознакою зовнішньої адаптованості буде створення в мінливих умовах нового (зміненого) середовища, ознакою внутрішньої адаптованості – вираження автентичності та власного покликання. Автором розроблено модель адаптивної детермінації пасіонарності, що відтворює трансформуючу функцію адаптивності, яка зумовлює спектр феноменологічних ознак пасіонарності, впливає на структурування її компонентів, розгортання внутрішньої динаміки (стор.74).

У другому розділі дисертації детально прописана процедура емпіричного дослідження (стор.83-86). Вагомим доробком цього розділу є створення «Методики діагностики компонентів пасіонарності». Проведена

стандартизація методики, яка передбачала: перевірку надійності (надійність частин тесту, тест-ретестову надійність, надійність паралельних форм), валідності (лицевої, конструктивної, конвергентної та дискримінантної) та дискриминативності, розробку нормативних шкал. Результати апробації показали, що створена методика є надійним, валідним психодіагностичним інструментом і може бути застосована в наукових та практичних цілях. Також для емпіричного дослідження різноаспектних показників пасіонарності можливе використання процедури «Розміщення себе на умовній шкалі» (модифікований варіант методики Т. В. Дембо – С. Я. Рубінштейн).

Висновки до другого розділу є правомірними та здійснюють логічний перехід до третього розділу дисертації. У ньому подано досить велику кількість експериментального матеріалу, здійснено аналіз емпіричних даних та їх інтерпретацію.

У третьому розділі дисертації детально прописано аналіз результатів проведеного емпіричного дослідження зв'язку пасіонарності з іншими властивостями особистості, а також специфіка прояву пасіонарності в контексті адаптивної детермінації.

Аналіз отриманих результатів кореляційного аналізу дозволив дисертантці встановити наявність чисельних та багатозначних зв'язків між показниками пасіонарності та обраними властивостями особистості (стор.147-149). Було виявлено широкий спектр зв'язків показників пасіонарності особистості з показниками самоставлення, самоактуалізації, комунікативної агресивності, факторами особистості (за Р. Кеттеллом), смисложиттєвими орієнтаціями, усвідомленістю життя, часовою перспективою. Аналіз зв'язків пасіонарності та досліджуваних психологічних характеристик показав наявність взаємозв'язків, які відображають як загальні закономірності пасіонарності, так і специфіку її компонентів.

Необхідно відмітити проведений факторний аналіз. Було виділено шість факторів, які максимально компактно презентують сукупність показників досліджуваних характеристик, а саме «цілеспрямованість, уявлення про майбутнє – практичність в життєвих справах»; «екзистенційність – готовність змінюватися»; «адаптивність (змістово-особистісний та соціально-імперативний рівні) – комунікативна агресивність»; «самопізнання – слабкість Я»; «адаптивність (формально-динамічний та якісний рівні) – залежність від групи»; «пасіонарність».

Заслуговує на увагу результати регресійного аналізу. Емпірично встановлено перелік чинників пасіонарності. Значущими чинниками пасіонарності виявилися: ідейно-трансформаційний компонент адаптивності; готовність до здійснення дій, що спрямованих на досягнення мети; імперативно-орієнтовний компонент; контрольно-регулятивний компонент та суб'єктивно-нормативний компоненти адаптивності. Отримані результати регресійного аналізу вказують, що адаптивність детермінує певним чином пасіонарність.

Здобувачці за допомогою якісного аналізу (метод «асів» і «профілів») вдалося розглянути психологічні характеристики осіб з різним рівнем пасіонарності. Встановлено, що пасіонарна особистість характеризується орієнтацією на вирішення проблемних ситуацій, рішучістю в прийнятті рішень, вірою в удачу, орієнтацією на зміни, здатністю переключати агресію на діяльність або неживі об'єкти, прагненням відстоювати свої погляди та думки, екстраверсією, активною позицією в соціальних процесах та негнучкістю у спілкуванні.

Слід зазначити, що текст дисертації чітко структурований, об'єднаний цілісною концепцією, яка теоретично, методологічно та практично обґрунтована. Кожний розділ дисертації завершують висновки, які логічно резюмують поданий в них матеріал. Обґрунтованість та достовірність наукових положень, висновків, сформульованих у дисертації, базується на змістовному теоретичному та практичному аналізі проблеми, визначених

теоретико-методологічних засадах для її розв'язання, адекватності застосованих методів і методик дослідження, їх відповідності завданням дослідження, сучасному апарату статистичної обробки даних, ретельному та послідовному аналізу отриманих результатів.

Висновки свідчать про реалізацію поставлених завдань і досягнення мети дисертаційного дослідження, бачення автором перспектив подальшої розробки проблеми.

Результати дисертаційного дослідження повністю викладені у наукових працях, що мають значну цінність для психологічної науки та практики. В цілому, можна дійти висновку, що дисертаційне дослідження Янни Володимирівни має всі основні науково визначаючі ознаки і складові.

Оцінюючи позитивно проведене дисертаційне дослідження, можна зробити деякі зауваження та побажання:

1. В дисертаційному дослідженні було проаналізовано поняття «пасіонарність», але, на нашу думку, при аналізі цього феномену доцільно означити й поняття «субпасіонарність» та диференціювати розбіжності.

2. Викликає здивування відсутність емпіричних результатів стосовно статевих, вікових та професійних особливостей пасіонарності особистості, хоча в експериментальній базі дослідження заявлено, що вибірка складається з осіб різної статі, віку та різних спеціальностей.

3. Вважаємо, що дисертаційну роботу можна було б доповнити практичними рекомендаціями щодо можливостей розробки психокорекційних програм з адаптивної регуляції проявів пасіонарності.

4. Текст дисертації не позбавлений деяких редакційних помилок.

Однак висловлені зауваження та побажання аж ніяк не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційної роботи. Дисертацію відзначає, у цілому, коректний науковий стиль, логічність, чітка аргументація. Основні результати дослідження відображено у 17 публікаціях, з них: 4 статті опубліковано у фахових наукових виданнях України, 2 статті – у

зарубіжному науковому періодичному виданні, 1 авторське свідоцтво, 10 статей у збірниках матеріалів конференцій та інших виданнях.

Дисертаційна робота Іванової Яни Володимирівни та автореферат підготовлені на високому науковому рівні. Зміст автореферату повністю відповідає основним положенням дисертації та послідовно віддзеркалює етапи проведеного дослідження, результати якого, безперечно, мають як теоретичне, так і прикладне значення.

Вважаємо, що дисертація на тему «АДАПТИВНІСТЬ ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ ЧИННИК ПАСІОНАРНОСТІ ОСОБИСТОСТІ», є завершеним, самостійно виконаним, повноцінним дослідженням, у якому отримані нові науково обґрунтовані результати. За тематикою, структурою та змістом, науковою новизною і практичним значенням як кваліфікаційне наукове дослідження робота відповідає вимогам п.11 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року, а її автор, Іванова Янна Володимирівна, заслуговує присудження наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.01 – загальна психологія, історія психології.

Офіційний опонент:

доцент кафедри філософії, політології,
психології та права Одеської державної
академії будівництва та архітектури,
кандидат психологічних наук, доцент

С.В. Бикова